

Guies de bones pràctiques i protocols específics

Fins on nosaltres podem saber, només a la Comunitat Valenciana (Projecte Malva: <http://fsyc.org/malva/>) existeix una guia de bones pràctiques o protocol específic respecte al tractament del problema de la violència familiar i de gènere, en serveis d'atenció a les drogodependències. Igualment els únics estudis dels quals tenim coneixement (projectes MALVA, 2001 i GENACIS, 2004) s'han fet a d'altres comunitats autònomes.

A nivell nacional, el Ministerio de Sanidad y consumo ha elaborat el "Protocolo Común para la Actuación Sanitaria ante la Violencia de Género", el podeu consultar:

<http://www.msc.es/organizacion/sns/planCalidadSNS/pdf/equidad/protocoloComun.pdf>

Dins l'àmbit internacional, sobretot als Estats Units i al Regne Unit, s'han publicat algunes guies de bones pràctiques i protocols, que tenen diferents nivells d'extensió i especificitat. En els apartats següents, resumim algunes recomanacions i propostes principals en les quals coincideixen la majoria de guies de bones pràctiques.

Detecció de la violència rebuda per les dones, derivació, tractament i coordinació

Les diferents guies i protocols en destaquen diverses raons, per la coincidència de la victimització domèstica i de l'abús de substàncies addictives:

- L'ús de l'alcohol o d'altres drogues per part de les víctimes pot haver començat com a estratègia d'afrontament (*coping*) o de seguretat per alleujar els símptomes de la violència rebuda (el dolor, la por, la culpa, l'aïllament, etc.).
- L'ús de l'alcohol o d'altres substàncies per part de les víctimes pot ser afavorit, manipulat i forçat per l'agressor com a estratègia de control i els intents de deixar-ne l'ús poden ser sabotejats per ell.

[Programa Beveu Menys]

- Les conseqüències físiques i sobretot psicològiques (depressió, baixa autoestima, culpa, vergonya, impotència, etc.) de la violència rebuda poden crear la base per a l'ús posterior de substàncies addictives.
- L'ús de substàncies per part de la víctima pot ser causa de conflictes amb la parella i, sobretot, pot ser utilitzat com a excusa o justificació de la violència per l'agressor.
- L'ús de substàncies que fa la víctima també pot ser anterior i relacionat o no directament amb l'experiència de patir violència.

A més, les guies coincideixen en el fet que les víctimes de la violència, amb un problema afegit d'abús de substàncies addictives, viuen amb un risc elevat per les raons següents:

- Els efectes crònics o aguts d'aquest consum disminueixen la capacitat de la víctima per valorar el seu risc.
- Sota la influència d'aquestes substàncies, les víctimes poden tenir una falsa sensació de poder.
- L'ús d'alcohol o d'altres substàncies addictives redueix la possibilitat de sortir d'una relació abusiva.
- Les víctimes que en consumeixen poden tenir reticències a avisar la policia, demanar ajut o accedir a serveis especialitzats, per por a ser arrestades (si estan involucrades en activitats il·legals), a ser derivades a serveis de protecció de menors (por a perdre els fills) o a no ser cregudes.
- Molts serveis d'atenció específica a aquestes víctimes no accepten dones amb problemes d'abús de substàncies i molt pocs serveis estan preparats per cobrir les necessitats degudes a totes dues problemàtiques.

Per això, totes les guies de bones pràctiques recomanen que es faci una exploració sistemàtica d'una possible violència familiar i de gènere a totes les dones que entren en un programa d'assistència a la drogodependència, a més a més d'observar atentament altres possibles indicadors i senyals de violència rebuda (lesions i blaus sense tractar i/o sense cap explicació consistent, evasions, incompliment del tractament, parella que l'espera sempre i relats d'intents d'aïllament, prohibicions o gelosies, evidència d'abús de menors, etc.).

Respecte al procés d'avaluació i d'exploració de la violència que pot haver rebut la dona, s'hi troben les recomanacions principals següents:

- Sempre s'ha de fer en un lloc segur i en privat (en absència de la parella, dels fills i de qualsevol altra persona).
- Si és possible, s'ha d'oferir l'opció de parlar amb una professional del centre.
- La confidencialitat, la seguretat, una actitud de no jutjar i donar opcions diverses són fonamentals perquè les dones puguin obrir-se i explicar les seves experiències.
- Quan algunes dones no són conscients de les conductes que constitueixen els diferents tipus de violència, és millor fer preguntes directes i sobre experiències concretes, i no tractar conceptes abstractes. Cal demanar clarificació i concreció, si la dona respon de manera poc clara o evasiva.
- Les preguntes s'han de fer amb tacte i cautela, avançant des dels aspectes menys sensibles fins als més difícils d'explicar.
- Cal transmetre en tot moment la impressió que ella no és responsable ni culpable de la violència rebuda i que no pot haver-hi justificació o excusa. S'ha d'evitar etiquetar o jutjar la conducta de la dona (com a codependent, provocadora, etc.).
- S'ha d'anar amb compte a l'hora de criticar la parella agressora, perquè pot haver-hi un vincle afectiu que pot fer que la dona es posi a la defensiva i es tanqui.
- Cal respectar i validar les afirmacions de la dona respecte a la seva experiència, les seves opcions i decisions, la valoració del risc i les seves necessitats i preferències.

Un cop s'ha identificat l'abús, els protocols recomanen majoritàriament els passos següents:

- Si una avaluació del risc o la mateixa dona indiquen que hi ha un perill imminent o que la seguretat de la dona i/o la dels fills perilla, aquesta ha de ser la primera prioritat per resoldre abans de fer cap altre pas.

- L'impacte de totes les intervencions i no intervencions sobre la seguretat de la dona i la dels fills s'han de tenir en compte. Així, per exemple, la parella no es pot incloure dins el tractament ni pot ser informada de les intervencions.
- La dona ha d'estar informada dels serveis especialitzats que pot necessitar (casa d'acollida, atenció mèdica, forense i psicològica, assessorament jurídic, serveis socials) i derivar-la-hi, si hi accedeix.
- S'han de treballar les estratègies de la dona per augmentar la seva seguretat i la dels fills, incloent-hi l'elaboració d'un pla de seguretat.
- S'han de respectar i donar suport a les decisions de cada dona, incloent-hi les de no sortir d'una relació violenta, de no deixar de consumir o de no accedir a uns serveis especialitzats.

Detecció de la violència exercida per homes, derivació, tractament i coordinació

Totes les guies recullen que, en els homes, la correlació entre l'abús de substàncies i el de la parella és consistent en les investigacions, i insisteixen en el fet que la relació entre tots dos fenòmens és complexa i encara no està prou definida; però, malgrat tot, no existeix una causalitat directa. Per això, en cap cas l'ús de l'alcohol o d'altres substàncies pot ser admès com a excusa o justificació de l'ús de la violència. Algunes guies remarquen les similituds entre les característiques dels homes amb les dues problemàtiques (basant-se en un article d'Irons & Schneider, 1997):

- manteniment de la conducta, malgrat les conseqüències negatives;
- efectes negatius notables per a la família, incloent-hi les generacions següents;
- increment de l'abús (de substàncies i de la parella) per mantenir-hi l'efecte;
- negació, minimització i justificació/racionalització del problema, secret familiar;
- "impulsivitat", "pèrdua de control";
- preocupació/obsessió, culpa/penediment, rituals;
- aïllament social, afectació de la intimitat;
- recaigudes habituals;

- història d'experiències de traumes (abusos patits per ells i/o de substàncies per part dels pares, etc.);
- risc de danys importants, inclosa la mort;
- contacte habitual amb el sistema judicial.

També remarquen que la violència no sempre remet quan l'agressor deixa el consum de substàncies, sinó que –fins i tot– pot augmentar durant el procés de desintoxicació. Per això i per augmentar la seguretat de les parelles i la dels fills, totes les guies recomanen una detecció i avaluació sistemàtica de la violència que exerceixen els homes que estan en tractament per l'ús de substàncies. A més, fan esment que l'exercici de la violència també interfereix en el tractament per l'ús de substàncies i en una possible recuperació.

Respecte al procés de cribatge, en l'avaluació sistemàtica de tots els homes en programes d'atenció a les drogodependències, la majoria de guies de bones pràctiques coincideixen en les recomanacions següents:

- Se'ls ha d'explicar que les preguntes sobre la violència (possiblement, com a part de l'exploració de les relacions familiars i de parella) es fan rutinàriament i a tothom, perquè els homes no sospitin que la parella els ha 'denunciat', cosa que podria posar-la en perill.
- L'avaluació sempre s'ha de fer en privat i assegurant-hi les condicions de confidencialitat.
- Una possible entrada és la pregunta sobre si l'home creu que la violència contra la parella pot ser justificada en certes situacions, ja que una resposta afirmativa és un bon indicador relatiu de l'ús de la violència.
- Fer preguntes directes i concretes sobre les actuacions abusives dels homes, definir diferents tipus de violència i insistir en els detalls de les seves conductes, si els homes s'evadeixen o s'excusen.
- És fonamental –sempre– mantenir-los responsables dels seus actes violents (i de les seves conseqüències) i no caure en el seu discurs de negació, minimització, justificació i excuses. Per això, és útil conèixer les estratègies de desresponsabilització que poden fer servir (l'ús de substàncies, la negació o minimització dels fets, les bones intencions, la "pèrdua de control",

culpar la parella o d'altres persones de provocació, o justificar-ho per altres circumstàncies, fer-se'n la víctima, etc.).

- Un possible àmbit d'exploració és la relació específica entre l'ús de substàncies i l'abús de la parella: quina és exactament la seqüència entre un abús i l'altre, en els episodis concrets?, quanta i quina violència –de diferents tipus– exerceix quan ha consumit drogues i quanta sense prendre'n?, quines emocions, pensaments, creences estan relacionats amb els diferents episodis d'abusos?, consumeix per 'recuperar-se' dels incidents violents? etc.

Si s'ha detectat un ús de la violència contra la parella i/o els fills, les guies de bones pràctiques recomanen els passos següents:

- La seguretat de la dona i la dels fills davant l'home que utilitza la violència ha de ser un objectiu prioritari de les intervencions.
- L'home s'ha de derivar a un programa especialitzat d'atenció a homes que maltracten, al més aviat possible. Si no hi ha un servei integrat, s'ha d'establir una col·laboració, una coordinació i un pla de treball conjunt amb un servei extern.
- Una persona professional amb formació específica ha de fer una avaluació més extensa de la violència que exerceix l'home i, sobretot, del risc per a la parella i els fills. En funció d'aquesta valoració, s'han de prendre les mesures de seguretat necessàries, com pot ser contactar amb un servei de protecció de menors.
- Si la parella de l'home que maltracta també es visita en el servei de drogodependències, és preferible que sigui atesa per un altre professional i en unes instal·lacions diferents o, com a mínim, en horaris diferents per evitar que hi coincideixin. Així, s'aconsegueix que no hi hagi manipulacions, amenaces ni agressions.
- No s'han de fer intervencions conjuntes amb la parella (teràpia familiar o de parella), fins i tot, si ella hi dóna el consentiment, llevat que es compleixin determinades condicions de seguretat (absència de violència durant sis mesos anteriors, assumpció de la seva plena responsabilitat –de l'home– i no responsabilització de la dona, acord dels professionals que els atenen

[Programa Beveu Menys]

- tots dos–, voluntat expressa de la víctima i mesures de seguretat, llibertat de posar-hi fi en tot moment).
- Dins del marc legal de confidencialitat, cal contactar amb la parella per informar-la i oferir-li suport. També cal considerar la possibilitat de contactar amb altres serveis, sempre amb el coneixement i el permís de l'home.
 - Tenir en compte que la violència no disminueix automàticament amb l'abstinència de l'home i que pot augmentar en moments de desintoxicació, crisi i pèrdua de control sobre la parella o la família (separació).
 - Sempre cal insistir en l'assumpció de la responsabilitat de l'home per les seves accions i les seves conseqüències. Explorar els efectes de la violència sobre la vida de la seva parella i la dels fills, i sobre les seves relacions amb ells. Explorar les emocions, les intencions i les creences relacionades amb l'ús de la violència.